

Kertomuksen teoriaa huolella toimitetussa paketissa

HATAVARA, MARI, MARKKU LEHTIMÄKI & PEKKA TAMMI (2010; toim.). *Luonnolliset ja luonnotomat kertomukset. Jälkiklassisen narratologian suunnitua*. 336 s. Gaudeamus, Helsinki.

Kirjallisuustieteellisiä ja semioottisia näkökulmia sovelletaan maantieteessä melko harvoin. Syynä tähän on se, että tutkimukselta edellytetään vaikuttavuutta ja yksiselitteisyyttä. Tätä kirjalliset menetelmät eivät välttämättä tarjoa. Tutustuminen Mari Hatavaran ja kumppaneiden toimittamaan muhkeaan teokseen on hyvä tapa pohtia teoreettisen ajattelun siirrettävyyttä tieteenalojen välillä. Lukukokemukseni käynnistyi orastavalla epäuskolla, joka kuitenkin vaihtui nopeasti teoreettisen mielikuvituksen heräämiseen.

Erityisesti yhteiskuntatieteissä ja kulttuurintutkimuksessa, mutta jopa lääketieteessäkin, on sovellettu kertomuksen tarjoamaa laadullisen tutkimuksen näkökulmaa. Tämä on johtanut kertomusteoreettisten ajatuksien leviämiseen tiedeyhteisöissä. Pekka Tammi toteaa, että kerto-

muksesta on tullut jokaiseen lukkoon sopiva työkalu, jota tarvitaan, kun tuodaan järjestystä arvaamattomaan, epäjatkuvaan ja joskus hämmäntävään kokemukseen maailmasta. Tulkitsen tämän myös siten, että kertomusnäkökulmaa on sovellettu kirjallisuustieteen ulkopuolella toisinaan väljästi ja vertauskuvallisesti. Yhtenä kirjan julkaisemista perustelevana tekijänä saattaa siten olla yritys vahvistaa narratologian asemaa nimenomaan kirjallisuustieteen piirissä. Tässä tehtävässä kirjoittajat onnistuvat hyvin.

Kirjoittajat ovat asettuneet käsitteparin ”jälkiklassinen narratologia” alle. Kysymyksessä on laaja katsantokanta, jossa sekä vanhaa että uutta teoriaperustaa käyttämällä pureudutaan perinteisiä kertomamuotoja pakoilevaan jälkimoderniin kirjallisuuteen sekä niin kutsuttuihin tosi maailman kertomuksiin. Jälkistrukturalistisesta lähestymistavasta jälkiklassisen narratologian erottaa muun muassa se, että suuntaus tunnustaa tieteenalan perinteet, eikä kokonaan hylkää klassisen narratologian kertomusrakenteita painottavia lähestymistapoja.

Toinen kirjoituksia yhdistävä teema kumpuaa viimeaikaisen kirjallisuustieteellisen keskustelun polttopisteestä, eli luonnollisten ja luonnottomien kertomusten välisestä kädenvälistä. Johdannossa toimittajat toteavatkin, että kuvattu ”kaksijakoisuus läpäisee koko nykyisen kansainvälisen kertomusteorian kentän. Siihen on kotimaisessa tutkimuksessa jo aika ottaa kantaa” (s. 7). Kertomusteoreettinen kahtijako ei missään muodossa ole veitsenterävä, vaan pikemminkin retorinen. Luonnollisilla kertomuksilla tarkoitetaan kertomuksen yleispätevää läsnäoloa ihmisen kulttuurissa sekä kertomuksen rakenteellista ennustettavuutta. Sen sijaan luonnottomat kertomukset sisältävät epäluonnollisia, outoja tai määritymättömiä merkitysrakenteita, joita ei kyetä selittämään perinteisiin kertomateorioihin tukeutuen riittävässä määrin. Siksi apuun kutsutaan semioottista ja psykoanalyttistä tulkintaa hyödyntäviä selitysmalleja.

Kirjan 12 artikkelia jakautuvat neljään pääteemaan: 1) luonnollinen kertomus ja mahdollinen tarina; 2) kertomuksen ja kertomisen outous; 3) tosielämän kokemisen ja kertomisen illuusiot; ja 4) visuaalisen kulttuurin luonne, luonto ja luonnottomuus. Johdanto ja artikkelit muodostavat tyylillisesti ja sisällöllisesti eheän kokonaisuuden, mikä ei suinkaan ole itsestään selvää akateemisissa artikkelikokoelmissa. Tässä mielessä kirjan toimitustyö on onnistunut erinomaisen hyvin. Yhtenäisen ja johdonmukaisesti rakentuvan sisällön hinta on paikoittainen toisto. Kirjan avausartikkelista vastaavan Monika Fludernikin ajatuksia kerrataan – ja toki myös lempeästi kritisoidaan – useaan otteeseen muissa kirjoituksissa. Freiburgin yliopistossa työskentelevän professorin näkökanta sekä asema vallitsevan keskustelun keskiössä hahmottuvat lukijalle seikkaperäisesti. Vahvasti tiivistäen, Fludernikin mukaan kerronnallisuus ei ole tekstin piirre, vaan lukijan siihen liittämiä ominaisuuksia, joka välittyy toiminnan, kertomisen, kokemisen, näkemisen ja reflektoinnin näkökulmien kautta. Ajatus edustaa luonnollisen kertomuksen ja kognitiivisen kielitieteen näkökulmaa, jota voidaan Fludernikin mukaan soveltaa kaikenlaisiin kertomuksiin.

Millaisia liittymäkohtia kirjallisuustieteellä on maantieteeseen? Kertomuksen teoria eittämättä syventää ja kirkastaa laadulliseen tutkimukseen liittyviä filosofisia kysymyksiä. Yhteiskuntatieteissä aineistoja kerätään usein haastattelu- ja havaintomenetelmin. Tutkija seuloa ja esittää tutkimusraportissaan alkuperäisiä katkelmia haastateltavan puheesta; hän käyttää havainnollistamiseen myös valokuvia ja karttoja. ”Vaikka fyysisen muodon jäljentäminen olisikin periaatteessa mahdollista, kontekstuaalinen jäljentäminen ei ole”, näpäyttää Laura Karttunen (s. 225) artikkelissaan ”Hypoteettinen puhe ja suoran esityksen illuusio”. Kun aineisto muuttuu tulkinalliseksi tekstiksi ja nivoutuu elimelliseksi osaksi kulloinkin valittuja asiayhteyksiä, se alkaa elää omaa kirjal-

lista elämäänsä. Tästä esimerkkinä Maria Mäkelä analysoi Bill Clintonin ja Monica Lewinskin seksiskandaalista kirjallisesti välittyvää kokemusta: ”Skandaalin yksityiskohdista semioottisesti latautunein on tietenkin raskauttavaksi todisteksi päätyneet spermatahra Lewinskyn kuu-luisassa laivastonsinisessä mekossa” (s. 198).

Esimerkki osoittaa saman asian, josta Matti Hyvärinen valistaa artikkelissaan eletystä kertomuksesta ja luonnollisesta narratologiasta: aistittavan, koettavan ja kehollisen ”radikaali potentiaali” saattaa kyseenalaistaa kaiken aikaisemman, suunnitellun ja käsikirjoitetun ennalta arvaamattomasti. Kokeva biologinen keho voi olla ”juonen” hallitseman tekijä, mutta aistitun kertomineen sijoittuu aina kielellisesti konstruoitun menneeseen

aikaan. Yhteiskuntatieteilijät ottavat tutkimuksissaan jatkuvasti kantaa myös menneisyyteen ja historiallisuuteen. Hatavara pohtii historio-grafisen metafictionin tematiikkaa. Hän toteaaakin, että ”myös menneisyyden esittäminen on toisuden kuvaamista, koska mennyt sijoittuu määritelmällisesti toiseen aikaan ja on suoraan tavoittamattomissa” (s. 162).

Kirjallisuuden tutkimuksessa keskustellaan kertojan asemasta ja fokalisaatiosta. Niiden ymmärrys auttaa hahmottamaan syvällisemmin myös tieteellisen kerronnan käytänteitä. ”Kirjallisuuden henkilöt ovat ’kuolleita’, koska he (tai ne) eivät ole koskaan olleetkaan eläviä olentoja. Henkilö on olemassa vain kirjoituksena, merkijärjestelmällä ilmaistuna esityksenä ruumista ja mielestä (s. 105)”, kirjoittaa Mikko Keskinen. Mutta miten on tutkimuksessa esitettävien ilmiöiden kuvauk-

sen laita; kuinka ne ovat olemassa tekstin ulkopuolisessa maailmassa? Miten tutkimustekstit risteytyvät arki-kokemuksen kanssa? Rakentavatko ne ilmeisen järj-keräisyyden ohessa peräti piilevää outoutta ja vierautta, jollaisia dokumentaarinen esitystapa tuottaa? Kuka on humanistisen tutkimuksen kertoja, jos kirjoittaja ei sitä yksiselitteisesti ole? Maantieteilijät kuvaavat maata aina jossakin tyylilajissa, jolloin tutkimuksen menetelmät, käytettävä ”murre” sekä ilmi- ja pilloesteettiset vaikutelmat muokkaavat sisällöllistä kokemusta. Onkin perusteltua kysyä, olenko ”minä itse” tieteellisenä kirjoittajana ensimmäisen persoonan kaikkitietävä kertoja vai järjestelmällisen epäluotettava ja havaintokyvylläni rajallinen?

Artikkelikokoelma ei sovi kertomusteorian ensimmäiseksi oppikirjaksi. Eniten teoksesta saavat irti lukijat, jotka ovat jo jossakin määrin tutustuneet kirjallisuustieteessä käytettävään peruskäsitteistöön. Kirjan takakansi myös lupaa enemmän kuin sivuille mahtuu. Esitelylehteksissä viitataan esimerkiksi tiedeintervalliseen tutkimukseen ja tosielämän kertomuksiin. Toki näitä sivutaan, mutta artikkelikokoelman painolastiksi ja samanaikaiseksi vahvuudeksi muodostuu puhtaasti kirjallisuustieteellinen näkökulma. Tässä mielessä narratologian ja muiden tieteenalojen välisestä avoimesta ja raikastavasta

ajatuksenvaihdosta ei voida puhua. Teos ei myöskään anna suoria vastauksia maantieteen erityiskysymyksiin, vaan edellyttää lukijaltaan aktiivista sisällöllistä työstämistä ja soveltamista. Artikkelikokoelmaa voi kuitenkin lämpimästi suositella niille maantieteilijöille, jotka ovat kiinnostuneita tutustumaan kirjallisen esittämisen teoriaan, rikastamaan laadullisen tutkimuksen menetelmä-

ajattelua sekä hiomaan kirjallista tyyliä teksten valmistajana.

ILKKA LUOTO

*Kokkolan yliopistokeskus Chydenius,
Jyväskylän yliopisto*